

VALTIO-OPPI ILMAN VALTIOTA (II)

Semioottinen tekstianalyysi kerronnallisista rakenteista Jussi Teljon artikkelissa »Valtio-opin tehtävät ja menetelmät«

Pertti Ahonen

ABSTRACT

Introducing Behavioralism in Finnish Political Science in 1950 (II): A Semiotic Discourse Analysis

The article is the latter part of a textual analysis of a now-classical methodological proclamation of a research program in Finnish political science. The semiotic theory of »l'école de Paris«, founded by A. J. Greimas, is applied for an investigation of the »surplus of meaning« added by »discursive structures« to the foundation – analyzed in the former part of the article – laid by the narrative structures. The discursive structures introduce concrete actors to represent the narrative and abstract *dramatis personae*, divide discourse along different themes, organize discourse spatially and temporally, and create the »meaning effect of reality« or the »referential illusion« by using, e.g., rhetorical and discursive figures such as metaphors. In the proclamation analyzed, such actors are introduced as »the voting research of behavioralist political science« to represent the »bearer« of the main role of the »story«, and the grand theme is the development of Finnish political research from »speculation to science«. Spatiotemporally, such »fields« are distinguished as »past Finnish political science«, »present American behavioralist political science«, or »future Finnish political science«, and all the fields are differently value-laden. The referential illusion is created in the proclamation essentially by adopting the Finnish postwar »connotative social ontology« emphasizing consensus and reconstruction, thereby making political science a legitimatory medium, and by the »epistemological rupture« of the introduction of behavioralism, whose discourses are couched ultimately in the terms of figures of sensory experience.

Johdanto

Tämä artikkeli on toinen osa kaksiosaisesta semioottista tekstianalyysia, joka koskee Jussi Teljon (1950) tunnettua ja kiisteltyä valtio-opillisen tutkimusohjelman julistusta. Artikkelin päätarkoituksena on tuoda esiin A. J. Greimasin perustaman »Pariisin koulukunnan« semioottisen teorian »generatiivisen kulun« tarjoamia mahdollisuuksia valtio-opin ja yleisemminkin yhteiskuntatieteiden metodologisessa tutkimuksessa.

Artikkelin käsillä olevan toisen osan tausta, tavoitteet sekä analysoitava teksti on esitelty artikkelin ensimmäisessä osassa (Ahonen 1984). Toisessa osassa eritellään varsinkin niitä merkityksiä, jotka syntyvät ensimmäisessä osassa analysoitujen kerronnallisten rakenteiden »diskurssiin panossa« ns. »merkitysliisänä« verrattuna kerronnallisiin rakenteisiin sisältyviin merkityksiin. Huomio kiinnittyy tällöin siihen, kuinka diskurssi »tapana kertoa jotakin« synnyttää, generoi, uusia merkityksiä esimerkiksi konkreettisten aktorien introdusoinnin

kautta, »temporalisaatiolla», »spatialisaatiolla», »tematisaatiolla» sekä kielikuviin ja muihin diskurssille koherenssia antaviin tekijöihin perustuvan »todellisuusvaikutuksen» luomisen kautta. Toisessa osassa kiinnitetään huomiota lyhyesti myös siihen »tekstualisaatioon», jossa on kysymys esimerkkien antamisesta tai metakielten soveltamisesta, »tekstin elastisuuden» hyväksikäytöstä diskurssissa.

Aktorialisaatio, spatialisaatio ja temporalisaatio

Pariisin koulukunnan semiotiikassa »diskurssi» tarkoittaa »tapaa kertoa» erotukseksi »kerrotusta» (»siitä mitä kerrotaan», joka puolestaan koostuu »kerronnasta» eli »siitä että kerrotaan» ja kerronnan objektia koskevasta kuvauksesta). Pariisin koulukunnan käsitteistöä soveltaen Teljon ohjelmanjulistuksen – tai minkä semioottisen analyysin kohteen tahansa – »diskursiivisissa syntaktisissa rakenteissa» on kysymys »virtuaalisten» syntaktisten kerronnallisten syvärakenteiden ja »aktualisoituneiden» syntaktisten kerronnallisten pintarakenteiden luomalta perustalta »realisoitumisesta», mainittujen rakenteiden »diskurssiin panosta» tai »diskursivisaatiosta» siten, että kerronnallisten rakenteiden perustamat merkityssisällöt muuntuvat ja rikastuvat. Käsillä oleva ja neljä seuraavaa tämän artikkelin jaksoa koskevat juuri tätä diskurssiin panoa. (Ks. Greimas ja Courtés 1979, 102–108.)

Diskurssiin pano käsittää ensinnäkin konkreettisten toimijoiden, »aktoreiden», sijoittumisen abstrakteihin aktantiaalisiin rooleihin, eli »aktorialisaation», jota on itse asiassa jo alustavasti käsitelty artikkelin ensimmäisessä osassa. Konkreettisia toimijoita ovat näin ollen Teljon diskurssissa esimerkiksi »uusi suunta» (tarkemmin esim. »uuden suunnan vaalitutkimus» tai »uuden suunnan propagandatutkimus») ja »vastasubjektin» kerronnallisessa kulussa sellaiset aktorit kuin »spekulatiivinen valtiofilosofia» tai »uuden suunnan edeltäjien menetelmällisesti pintapuolinen journalistiikka».

Toiseksi diskursiivisissa syntaktisissa rakenteissa tapahtuu »spatialisaatio» eli »tilan ohjelmointi» sekä »temporalisaatio» eli »ajan ohjelmointi», joiden yhdistelmästä voidaan käyttää esimerkiksi nimitystä »spatiotemporaalinen ohjelmointi» tai »aika-paikka-ohjelmointi». Syntaksin formaalisessa mielessä – menemättä siis vielä diskursiiviseen semantiikkaan – kysymys on ohjelmoinnista, joka Teljon diskurssissa konstituoi paikallisesti, ajallisesti ja spatiotemporaalisesti esimerkiksi »kaukaisen menneisyyden», »1900-luvun lähimenneisyyden», »nykyisyyden» ja »tulevaisuuden», »Amerikan», »Suomen» ja »Länsi-Euroopan» sekä »länsimaisen valtiollisen ajattelun varhaisvaiheet», »amerikkalaisen tieteellisen valtio-opin alkuvaiheet 1900-luvun alussa», »eurooppalaisen valtatutkimuksen alkuvaiheet 1900-luvun alussa» sekä »suomalaisen valtio-opin nykytilan vuonna 1950». Syntaktisten diskursiivisten rakenteiden kautta tapahtuva aktori- sekä aika- ja paikkaohjelmointi (josta voitaisiin käyttää nimeä »syntaktinen diskursivisaatio») muodostaa kuitenkin – muiden syntaktisten rakenteiden lailla

– vasta abstraktin rungon, vaikkakin jo aktori-, aika- ja paikkaspesifin, diskurssille, jonka kehkeytyminen edellyttää myös semanttisia diskursiivisia rakenteita.

Tematisaatio

Pariisin koulukunnan diskursiivisia semanttisia rakenteita koskevien käsitysten nojalla näiden rakenteiden kehkeytymisessä tapahtuvassa »realisoitumisessa» on kysymys nimen omaan niiden sosiaalisten arvojen realisoitumisesta, jotka sisältyvät kerronnallisiin semanttisiin syvärakenteisiin ja jotka kerronnalliset semanttiset pintarakenteet ovat »sijoittaneet», »investoineet», kerrontaan. Teljon diskurssissa voidaan ensinnäkin kiinnittää huomio siihen arvojen realisoitumiseen, joka tapahtuu »tematisaatiossa» (Greimas ja Courtés 1979, 394). Diskurssin jakautuessa »teemoiksi» teemat voivat, kenties »kulkiessaan» tai »kultuutuessaan» läpi koko diskurssin, muodostaa »temaattisia kulkuja», jotka voivat muodostaa erään perustan sille, että diskurssiin muodostuu »isotopioita», diskurssille koherenssia antavia yhteenkuuluvien merkitysten muodostamia kokonaisuuksia (näistä tarkemmin jäljempänä).

Teljon diskurssissa »uudelle suunnalle» erottuu »globaalinen» temaattinen kulku, jossa on kysymys »valtio-opin tieteellistämisestä» tai jopa »valtio-opin kehittämisestä utopiasta tieteeksi». Sillä perusteella, että tämän temaattisen kulun myötä »uusi suunta» omaksuu kolmeen otteeseen uudenlaisia perusarvoja saavutettuaan – »diskurssin maailman» kannalta – aiemmin tavoittelemansa arvot, »uuden suunnan» temaattinen kulku voitaisiin jakaa myös kolmeksi eri temaattiseksi kuluksi (vrt. artikkelin 1. osan Taulukko 1.): »valtio-oppia tieteellistävän aktorijohdan temaattiseksi kuluksi» ($KO_1, KO_4 - KO_6$), »tärkeitä kohteita tutkivan aktorijohdan temaattiseksi kuluksi» ($KO_7 - KO_{10}$) sekä »organisatorisesti ja tiedepoliittisesti menestyvän subjektin temaattiseksi kuluksi» (KO_{11} ja KO_{12}). Koko subjektin temaattiseksi kuluksi kutsutussa kulussa voitaisiin tällöin katsoa olevankin kysymyksen pikemminkin siitä, että tietyn aktorin pysyvyys diskurssissa muodostaa diskurssille koherenssia antavan »aktoriaalisen isotopian».

Edellisten lisäksi voidaan erottaa myös eräitä muita teemakulkuja, joissa niissäkin voidaan vaihtoehtoisesti tulkita olevan kysymyksen »aktoriaalisista isotopioista». Ensinnäkin »väistyvän vanhan suunnan» teemakulku käsittää ohjelmat $KO'_1 - KO'_7$ ja kenties myös $KO'_9:n$. Toiseksi »uuden suunnan edeltäjien» teemakulku rajoittuu vain $KO'_7:een$, vaikka toisaalta muodostaakin varsin itseriittoisen osan Teljon diskurssia. Kolmanneksi voidaan – vaikkakin edellä mainittuja epäselvempänä – erottaa teemakulku tai »aktoriaalinen isotopia», jossa on kysymys »amerikkalaisen yhteiskuntatieteen voittokulusta» (KO''_1 ja KO''_4 , ilmeisesti myös KO''_2 ja KO''_5).

Figurativisaatio

Pariisin koulukunnan semiotiikan mukaan tematisointi muodostaa perustan »figurativisaatiolle» eli »teemojen figurativisoinnille», jossa on kysymys teemo-

jen rikastamisesta edelleen muuntamalla niiden osia tai niitä kokonaisuudessaan esimerkiksi vertauskuvilla, kielikuvilla tai vertauksilla, minkä seurauksena syntyy esimerkiksi sellaisia effektejä kuin »poeettinen efekti» tai »todellisuusilluusio» (Greimas ja Courtés 1979, 147–148). Tämän perusteella saattaa syntyä erityisiä »figuratiivisia kulkuja» sekä – läheisesti niihin liittyviä – »figuratiivisia isotopioita», jotka nekin antavat koherenssia diskurssille. Sellaisessa diskurssien lajityypissä, *genressä*, jota Teljon diskurssi edustaa, eli yhteiskuntatieteen metodologisten ohjelmanjulistusten *genressä*, figuratiivisuus saattaa saada hyvinkin suuren roolin, varsinkin verrattuna formaalikielisiin diskurssihin, joista figuratiivisuus saattaa täysinkin puuttua. Toisaalta lajityypin figuratiivisuus jäänee vähäisemmäksi kuin suurimmassa osassa sanataiteen tuotteita.

Pariisin koulukunnan semioottisia käsityksiä soveltaen voidaan »figurativisaatio» jakaa kahteen lajiin, yhtäältä »figuraatioon», jossa on kysymys erilaisten – myös vaikutuksiltaan erilaisten – »diskursiivisten figuurien» esiintymisestä, sekä »ikonisaatioon», jossa on kysymys – varsinkin tieteellisissä ja muissa kognitiivisissa diskurssissa keskeisen tärkeästä – »todellisuusvaikutuksen» rakentumisesta, siitä, että diskurssilla näyttää olevan objektinaan jokin »todellisuus», josta se näyttää kertovan »totuuden». Koska tämän esityksen tavoitteena on vain tarjota esimerkkejä Pariisin koulun semiotiikan sovelluksista, pyrkimyksenä ei ole kattava figurativisaation analyysi.

Voimakkaaseen figuuriin perustuva figuratiivinen kulku lähtee liikkeelle Teljon diskurssin »tärkeitä kohteita tutkivan aktorijubjektin» temaattisen kulun (siis KO_2 ja KO_3) sisällä KO_2 :ssa, jossa on kysymys siitä, että »vanha suunta» otti valtiosäännön ulkopuolisista tapahtumista huomioon vain ne, jotka voitiin selittää konventioiden mukaisiksi, tai muuten ignoroi nämä tapahtumat. Tämä kulku kuitenkin ylittää mainitun temaattisen kulun rajat. Teljo kirjoittaa mainituista valtiolisista tapahtumista (s. 14, kpl 3):

Muuten ne syrjäytettiin 'epäperustuslaillisina' tai 'ulkoparlamentaarisina', ja sellaisina niihin suhtauduttiin, erään uutta suuntaa edustavan amerikkalaisen tutkijan sanoja lainatakse-
ni, (figuuri seuraa, kirjoittajan huom.), hieman samaan tapaan kuin *niihin luonnollisiin elämänsäikköihin, joista ei sovi puhua säädyllisessä seurassa.*

Figuurissa on kysymys »valtio-opillisen tiedonhalun» (*volonté de savoir*) rinnastamisesta hyvinkin maallisiin haluihin; figuurin eufemistisuuden takana lienee ajatus »naimisesta», nyttemmin usein »seksistisiksi» tuomittujen »miehi-
seen katseeseen» (vrt. Steinbock 1983) perustuvien totuus käsitysten – ml. nietscheläinen totuus käsitys – tapaan. Käsillä olevan tarkastelun kannalta figuurin merkityksenä on se, että figuuri alkaa »vaeltaa» Teljon diskurssissa, lausumissa valtiolisista laitoksista »julkisivuna», joka »kätkee silmältä . . . todelliset valtasuhteet» (KO_3 , s. 15, kpl 1), »uuden suunnan» tähtäämisestä »valtasuhteissa piilevien säännönmukaisuuksien paljastamiseen» (siis jo »valtio-oppia tieteellistävän aktorijubjektin» temaattisessa kulussa, KO_4 :ssä, s. 15, kpl 2) sekä »uuden suunnan» valtio-opin tähtäämisestä »valtiolisessa elämässä piilevien säännönmukaisuuksien paljastamiseen» (em. temaattisessa kulussa, KO_5 :ssä, s. 16, kpl 1).

Kysymys edellä mainitussa on »figuratiivisesta kulusta», figuurin vaelluksesta. Samalla kysymys on myös »figuratiivisesta isotopiasta», joka antaa koherenssia eriteltävänä olevalle diskurssille. Koska kysymys on figuratiivisesta isotopiasta, läsnäolevat merkitykset eivät ole suoraan niitä merkityksiä, joita eriteltiin Kuvioiden 1.–4. yhteydessä; kysymys ei siis ole näihin perustuvista »semanttisista isotopioista». Lainatussa kohdassa ollaan sen sijaan tekemisissä sellaisen »piilevän», »julkisivun» taakse »silmältä kätketyn» sellaisesta »paljastamisesta», ettei tästä »piilevästä» ja »paljastettavasta» saa puhua »säädyllisessä» seurassa. Figuratiivisuuden kannalta merkityksellistä on Teljon artikkelissa ainoastaan tässä kohdassa esiintyvä yksikön 1. persoonan käyttö (»lainatakseni»), sekä toisaalta tämän 1. persoonan – siis kirjoittajan – piiloutuminen sen taakse, mitä »eräs» – tosin »uutta suuntaa» edustava – »amerikkalainen tutkija» on lausunut. 1. persoonana siis lausuu tässä jotakin sellaista, mitä »hän» ei rohkene lausua omana itsenään, mutta haluaa silti lausua, suorastaan voimattaan vastustaa lausumisen kiusausta.

Tämän semioottisin keinoin valtio-opin metodologiaa tutkivan esityksen ulkopuolelle jää mainitun figuurin ja sille perustuvan isotopian tarkempi erittely, jossa esimerkiksi psykoanalyttisen teorian näkökulmasta selvitettäisiin »silmältä kätketyn» ja »vähemmän säädyllisen» tutkimuksessa tapahtuvan »paljastamisen» tuomaa »sublimatiivista tyydytystä» sitä kautta, että se, mitä sosiaalisesti luovallisuudella voidaan tehdä (harjoittaa tutkimusta), saa merkitystasojen siirtymien kautta varsin vapaasti merkitä »subjektille» muuta kuin mikä tekemisestä suoraan ilmenee. Laajemmasta näkökulmasta figuuri on eräs osoitus siitä, että myös kognitiiviselle diskurssille voidaan etsiä ainakin osittaisia selityksiä ottamalla huomioon inhimillinen viettipohja ja viettidynamiikka (vrt. esim. Le Galliot 1977, erit. 193–247).

Teljon ohjelmanjulistuksessa esiintyy myös figuratiivinen kulku, jossa käytetään »ironisia effektejä» tuottavia figuureja. Kululla on Teljon diskurssin kannalta varsin keskeinen asema. Kulku ulottuu KO_4 :stä KO_5 :een (s. 15, kpl 2 ja s. 16, kpl 1) ja edelleen KO_{12} :een (s. 18, kpl 1). Kysymys on »vanhan suunnan» edustajiin suunnatusta »pejoraatiosta», jossa yleensä »positiivista» tarkoittavia määreitä käytetään siten, että syntyvä »merkitysvaikutus» on »negatiivinen». Tästä ironian tyyppistä käytetään toisinaan nimitystä »antifraasi» (Groupe μ 1982, 139). Niinpä Teljo kirjoittaa, että »vanha suunta» piti tavoitteenaan »mahdollisimman aukottoman käsitejärjestelmän rakentamista» sekä valmiin järjestelmän jatkuvaa »korjailemistä». »Mahdollisimman aukoton» tarkoittaa tässä – Teljon diskurssin luonteen huomioon ottaen varsin ymmärrettävästi – »mahdotonta yritystä», ja »korjailussa» on puolestaan – erityisesti lopukkeessa »-ilu» – kysymys vihjailusta »näpräilyyn» tai »nikkarointiin». Tässä figuuri muuntaa diskurssia morfologian tasolla soveltamalla lähellä arkikieltä olevia ilmauksia (Groupe μ 1982, 58–62).

Teljo kirjoittaa myös, että »vanhan suunnan tutkijoilla oli »silmiinpistävä kiinnostus» uusiin valtiollisiin laitoksiin; jälleen on kysymys ironisen tai suorastaan koomisen efektin synnyttämisestä. Teljo jatkaa tämän jälkeen kuvaten, kuinka sen jälkeen, kun »vanhan suunnan» tutkimuksessa uudet valtiolliset

laitokset oli »onnellisesti» nimetty ja luokiteltu, tutkimus oli taas astunut »aimo askelen» eteenpäin. »Onnellisuudessa» on tässä – merkitysvaikutuksen kannalta – kysymys »mielettömän yrityksen oman mielettömän logiikkansa mukaisesti tapahtuneesta onnistumisesta», joka lisäksi on varsin sattumanvaraista, ja »aimo askeleessa» on kysymys jokseenkin samasta seikasta. Käsillä oleva figuratiivinen kulku jatkuu (KO₅, s. 16, kpl 1), ja Teljo kirjoittaa sellaisen tutkimuksen, joka pohtii valtion »olemusta», olevan »verbalistista askartelua», joka ei voi johtaa »reaalisen tiedon» saavuttamiseen. »Askartelussa» on jälleen – ja tässä ankaramman kritiikin mielessä – kysymys »näpräilystä», »nikkaroinnista» ja »amatöörimäisyydestä». KO₁₂:ssa (s. 18, kpl 1) Teljo puolestaan – samaan sävyyn – kirjoittaa menneiden aikojen valtio-oppineiden »ahertamisesta» työpöytänsä ääressä (vrt. tuloksettomasta »tuhertamisesta», »pakertamisesta», »nyhertämisestä»). Nämä korostukset tuovat mukanaan myös temaattisen kulun piirteitä; teemana on »valtio-opin ammattilaistuminen».

Teljon diskurssissa esiintyy figuratiivisuutta muuallakin kuin mainituissa kohdin. Erillisiä figuureja esiintyy suhteellisen runsaasti, esimerkiksi niissä yhteyksissä, joissa »uutta suuntaa» luonnehditaan superlatiivein, »hyperbolalla» (Groupe μ 1982, 134). Myös tavoittelun kohteena olevien arvojen sijoittumisella »spatiaalisen», »temporaalisen» ja »spatiotemporaalisen» ohjelmoinnin perusteella voidaan nähdä olevan figuratiivista luonnetta. »Menneisyys» – ja mikä tärkeämpää, metonymisesti mikä tahansa menneisyyteen liittyvä – saa osakseen merkitysvaikutuksen tai arvolatauksen »kehittymätön», »resursseiltaan niukka», »amatöörimäinen», »spekulatiivinen», »metafyysinen» ja »formalistiinen»; nykyhetken ja lähimenneisyyden amerikkalainen valtio-oppi saa luonnehdinnan »tieteellinen», »eksakti», »hedelmällisiä kohteita hedelmällisin menetelmin tutkiva» ja »resursseiltaan runsas»; kun taas suomalaisen valtio-opin tulevaisuudesta piirtyy peräti »ruusunhohteinen» kuva. Tiivistäen siis »paha» sijoittuu ennen muuta menneisyyteen, vaikka se ei suinkaan ole kokonaan väistynyt, ja sen uhkaavuutta korostaa, ettei Teljo selväsanaisesti paikallista sitä minnekään esimerkiksi maantieteellisesti tai viittauksin sitä edustaviin tutkijoihin ja koulukuntiin; tämän »vaikenemisen» merkitysvaikutuksena saattoi tosin vuonna 1950 olla »pahan» hyvinkin yksiselitteinen maantieteellinenkin paikallistuminen. »Hyvällä» on joka tapauksessa asuinsijansa Suomesta katsoen spatiaalisesti kaukana – Amerikassa – mutta kuitenkin nykyhetkessä samoin kuin – kenties – suomalaisen valtio-opin tulevaisuudessa. Teljolainen valtio-oppi siis esittäytyy varsin »kansansadunomaisena» mustavalkoisella perusasetelmaltaan.

Edellä luonnehditun ironisen, hyperbolia viljelevän ja kansansadunomaisen figuratiivisuuden Teljon diskurssissa voidaan katsoa palvelevan eräänlaisen »sanomisen oikeuden» perustamista. Tämä toteutuu sekä kilpailevien diskurssien figuratiivisen kritiikin että oman diskurssin pätevyyden figuratiivisten korostusten kautta. Tämänkaltaiset »diskursiiviset strategiat» ovat – yllättävää kyllä – jopa luonnontieteellisessäkin diskurssissa varsin tavanomaisia (Latour ja Fabbri 1977).

»Todellisuusvaikutuksen» luominen: Teljon diskurssin »illusionismi»

Viimeisenä Teljon diskurssin piirteinä käsillä olevan erittelyn kohteeksi tulee diskurssin figurativisaation päättävä »ikonisaatio» eli »todellisuusvaikutuksen» luominen diskurssissa (Greimas ja Courtés 1979, 177–178). Tässä yhteydessä korostuu semioottisen metodologisen analyysin ero muihin metodologisen analyysin muotoihin: vasta ikonisaatiota koskevassa diskursiivisten rakenteiden analyysissä on saavuttu samalle alueelle – mutta varsin erilaisella »kulkuneuvolla» – kuin totunnaisempi tieteenfilosofinen erittely. Ennen Teljon diskurssin erittelyä Pariisin koulukunnan ikonisaatiota koskevia käsityksiä voidaan luonnehtia seuraavalla tavalla.

Ikonisaatio tekee figurativisoinnissa realisoituneisiin figureihin niitä edelleen partikularisoivia merkitysten »investointeja». Kerronnallisissa diskursseissa tässä on kysymys todellisuusvaikutuksen luomisesta – Pariisin koulukunta käyttää tässä *Roland Barthes*'in termiä – »referentiaalisenä illuusiona», »merkitysvaikutuksen» synnyttämisenä siitä, että on olemassa »referenttinä» jokin »todellisuus», josta diskurssi kertoo »totuuden». Tätä käsitettä Pariisin koulukunta käyttää neutraalisti, siis katsomatta varsinaisesti, että referentiaalinen illuusio olisi epäkohta. Tästä huolimatta koulukunnan suuntausta voidaan – jäljempänä esitettävän perusteella – pitää »illusionistisen» asemasta »anti-illusionistisena» (vrt. Steinbock 1983).

Referentiaalisen illuusion alkulähteenä on Pariisin koulukunnan näkemysten mukaan (Greimas ja Courtés 1979, 177–178) ensinnäkin – kussakin kulttuurissa erilainen – »todellisuutta» koskeva käsitys, joka perustuu erilaisiin »sosiaalisten konnotaatioiden» järjestelmiin. Sosiaalisten konnotaatioiden tasona voidaan yhtäältä erottaa »konnotatiiviset kulttuuriset ontologiat», jotka antavat diskursseille niiden sosiaalisen uskottavuuden, »veridiktion». Jotta diskurssi ylipäättään olisi mahdollinen, on välttämätöntä ja väistämätöntä, että se noudattaa – sen harjoittajien tietäen tai heidän tietämättään – jotakin konnotatiivista kulttuurista ontologiaa; jotakin täytyy olettaa olevan olemassa – vähintään »semioottisena objektina» eli mahdollisena tiedon objektina tiedonmuodostuksen subjektille –, jotta diskurssi voisi kehkeytyä. Toisaalta voidaan sosiaalisten konnotaatioiden tasona erottaa »myyttiset epistemologiat», kulttuurisidonnaiset käsitykset käytettävien »merkkien» luonteesta. Tällä perusteella määräytyvät esimerkiksi eri aikakausien ja eri diskurssien »sallitut» ja »kielleyt» figuurit, kuten metaforat. Niinpä keskiajalla argumentoitiin yhtenäisen »suuren maailmanjärjestyksen» termein, valistuksen aikana käytettiin mekanistisia mallimetaforia, ja vuosisadallamme diskurssit ovat kehkeytyneet ainakin organistisin, mekanistis-systeemis-biologisin ja kulttuuris-semioottisin termein. Myös jonkin myyttisen epistemologian käyttö – jälleen tietoisesti tai tiedostamatta – on välttämätön edellytys diskurssille; diskurssin on noudatettava tällaista epistemologiaa, jotta se voisi – kuitenkin kenties väljissä rajoissa – käyttää hyväkseen kaikki aikakautensa tai lajityyppinsä »luvallisen kuvallisuuden» tarjoamat mahdollisuudet, mutta toisaalta välttää »luvattomien» figuurien käytöstä.

Toisena yleisenä alkulähteenä referentiaaliselle illuusiolle erotetaan Pariisin koulun semiotiikassa »empiirisen realismin» ideologia, käsitys siitä, että maailmaa havainnoivalla inhimillisellä aistimisella on etuoikeutettu asema maailmaa koskevia käsityksiä muodostettaessa. Ideologiassa korostuu voimakkaasti ns. »luonnollisen maailman» (*«le monde naturel»*), »arkitajunnan» eli »*common sense*» merkitys figuratiivisena kielenä, jonka figuurit muodostuvat ihmisen aistimusten laaduista ja lajeista (Greimas ja Courtés 1979, 234–235). Empiirinen realismi ei – toisin kuin ainakin jokin konnotatiivinen kulttuurinen ontologia sekä myyttinen epistemologia – ole välttämätön edellytys diskurssin kehkeytymiselle. Kolmas referentiaalisen illuusion alkulähde ovat sellaiset semioottiset proseduurit kuin diskurssin strateginen spatiotemporaalinen ankkurointi tai erityyppisten esityksen muotojen kuten lainausten, lainausten kommentointien, kertojan marsittamisen »näyttämölle» tai »objektiivisen kerronnan» variointi.

Ikonisaation ja referentiaalisen illuusion kannalta on Pariisin koulukunnan semiotiikan mukaan merkityksellistä myös kognitiivisten diskurssien jakaantumisen tasoihin, jotka voivat muodostaa suhteessaan toisiinsa varsin itsenäisiä diskursseja (Greimas ja Courtés 1979, 253–254). Ensinnäkin voidaan erottaa »referentiaalinen diskurssi», jossa tutkimuksen objekti varsinaisesti konstituoituu siten, että subjektin ja objektin välille muodostuu ero. Toiseksi voidaan erottaa »kognitiivinen diskurssi» suppeassa merkityksessä, jolloin varsinainen tiedonhankinta, -muodostus ja -välitys tapahtuvat esimerkiksi ns. »intertekstuaalisuuden» kautta, siten, että diskurssi kehkeytyessään työstää aikaisempien tai yleensä muiden diskurssien tuloksia. Kolmas diskurssi tai diskurssin taso, joka voidaan erottaa, »objektiivinen diskurssi», luonnehtii tiedon kohteita sekä niihin kohdistettuja toimenpiteitä (esim. menetelmien käyttöä). Referentiaalisen illuusion syntymistä edistää, mikäli referentiaalinen ja kognitiivinen diskurssi peittyvät diskurssin manifestaatioissa. Tällöin objektiivinen diskurssi voi esiintyä näköjään kiistattoman »todellisuuden» luonnehdintana tai »heijastuksena», joka sitä paitsi näyttää itseriittoiselta, riippumattomalta aikaisempien diskurssien tuloksista.

Teljon diskurssissa korostuu käsitys siitä, että se »todellisuus», jota valtio-opin tulisi tutkia, muodostuu »valtasuhteista» (s. 15, kpl 1). Edelleen, »reaalisen tiedon» näistä valtasuhteista eli tutkimuksen objektista Teljo katsoo muodostuvan tiedosta, joka koskee »invariansseja». Näistä kiinnostuneet tutkijat »pyrkivät poliittisissa valtasuhteissa piilevien *säännönmukaisuuksien* paljastamiseen, toisin sanoen valtiollista elämää, ihmisten poliittista toimintaa ja asennoitumista hallitsevien *lakien* osoittamiseen» siten, ettei käsitteitä määritellä etukäteen, »vaan ne määräytyvät» – tässä tutkimuksen subjektin toimesta – »*operationaalisesti* itse tutkimusprosessissa», jonka tavoitteena ei ole tutkia valtiota, vaan »valtiollisia *ilmiöitä*» (s. 15, kpl 2, s. 16, kpl 1, alleviivaukset tämän kirjoittajan). Teljon diskurssi sisältää käsityksen myös – »valtasuhdetodellisuuden» ja »tietotodellisuuden» ohella – kolmannesta »todellisuudesta», nimittäin valtio-opillisesta tutkimuksesta, joka hahmottuu ennen muuta tutkimuksen tekni- senä järjestelyinä, erityisesti kysymyksenä »tutkijoiden yksinään ahertamisesta» vastaan heidän välisensä »yhteistyö» (s. 18, kpl 1).

Referentiaalinen illuusio Teljon diskurssissa perustuu ensinnäkin konnotatiiviseen kulttuuriseen ontologiaan, jonka mukaan valtio-opissa oletetaan »todella olemassa olevaksi» valtiollisen elämän kokemukseräisesti havaittavissa olevat säännönmukaisuudet, jotka katsotaan valtasuhteiden vaikutuksiksi tai itsessään valtasuhteiksi, ja samalla tutkimuksen objektiksi, jota pyritään »selittämään» toisilla säännönmukaisuuksilla valtiollisessa elämässä tai sen ulkopuolellakin. Syyksi tämän ontologian omaksumiseen voidaan nähdä aiemman, »legalistista» instituutioiden ja valtiosääntökäytäntöjen maailmaa »todella olemassa olevana» pitävän »ensimmäisen tasavallan valtio-opin ontologian» osoittautuminen riittäväksi viimeistään sodanaikaisissa ja sen jälkeisissä kriiseissä. Teljolaisten valtio-opin ontologian konstituutio on myös läheisessä yhteydessä siihen, että Teljon diskurssissa referentiaalinen illuusio perustuu empiirisen realismin käsitykseen arkitajunnan aistimuslaatu- ja -lajien muodostamien figuurien ylivoimaisuudesta. Empiirinen realismi merkitsee, että Teljon diskurssi sitoutuu tiettyyn myyttiseen epistemologiaan, jossa siis korostuvat mainitut aistimuslaadut ja -lajit sekä niiden perusteella tehdyt empiiriset, siis kokemukseräiset ja kvantifioinnin kautta laaditut yleistyksenä käsityksinä »todella» vallitsevista säännönmukaisuuksista, joista katsotaan olevan kysymyksen valtio-opillisessa tutkimuksessa muodostettavissa tieteellisissä laeissa.

Tarkastelua laajentaen voidaan myös korostaa Teljon valtio-opillisen tieteellisen diskurssin kulttuurisen ontologian yhtenevyyttä käytännön politiikan diskurssin vastaavan ontologian kanssa. Tämä merkitsee valtio-opillisen diskurssin »legitimatorisen» luonteen korostumista (vrt. Ahonen 1983). Vaikka Teljo korostaakin instituutioiden luonnetta jopa vain propagandana, esimerkiksi hänen luonnehdintansa »uudesta suunnasta» vaalitutkimuksessa (tämän tutkimuksen korpuksesta pois jätetty s. 16, kpl 2) osoittaa hänen sittenkin sitoutuvan hyväksyen länsimaisen demokraattisen normaaliprosessin ontologiaan. Tähän liittyviä julkilausumattomia oletuksia ovat esimerkiksi käsitykset ainakin jokseenkin rationaalisista äänestäjistä, äänestäjien käyttäytymisellä olevasta ainakin kohtalaisen suuresta merkityksestä valittujen harjoittaman politiikan kannalta sekä vaaleissa valittujen edustajien »todellisesta» merkityksestä vallankäyttäjinä (vrt. Landowski 1979).

Teljon diskurssin myyttinen epistemologia ei toisaalta kuitenkaan yhtene käytännön politiikan diskurssin vastaavan epistemologian kanssa kvantifikaation ja eksaktiuden korostusten vuoksi; käytännön politiikan – esimerkiksi poliitikkojen ja kansalaisten – »poliittinen kompetenssi» ei – enää, kvantifikaation ja eksaktiuden omaksumisen vuoksi – riitä »politologisen kompetenssin» konstituutioon. Tässä on kysymys – bachelard’laisittain – »epistemologisesta murroksesta». On kiintoisaa havaita, ettei esimerkiksi Landowskin (1979) analysoimassa vaaliekologi *André Siegfriedin* ohjelmallisessa artikkelissa 1930-luvun puolivälissä tätä murrosta ollut vielä tapahtunut. Murros heijastui, kuten tunnettua, maassamme myös valtio-opin yliopistollisiin tutkintovaatimuksiin (Nousiainen 1983, 192–193).

Tarkastelua voitaisiin vielä laajentaa esimerkiksi ottamalla yksityiskohtaiseen erittelyyn kysymykset käytännön politiikan diskurssin legitimaatiotarpeesta ja sen tyydyttämisestä valtio-opillisella diskurssilla 1940- ja 1950-luvun vaihteessa kulttuurisen ontologian korostaessa »kansallista jälleenrakennusta». Tarkasteluun voitaisiin myös ottaa kysymykset valtio-opin »asiantuntijavaltaistumisen» merkityksestä samassa tilanteessa, jossa käytännön politiikan diskurssiin myyttinen epistemologia – esimerkiksi vaalitaisteluiden sekä politiikan ja hallinnon suunnittelussa ja toimeenpanossa – oli sekin asiantuntijavaltaistumassa. Tässä tarkastelu kuitenkin lopetetaan tähän ja viitataan asiaa koskeviin erillistutkimuksiin (Heiskanen 1982, Tiihonen 1984; ks. myös Marin 1979).

Myös semioottisilla proseduureilla voidaan nähdä olevan merkitystä – joskin vähäisellä – referentiaalisen illuusion syntymiselle Teljon diskurssissa. Esimerkiksi korostuksilla siitä, että Amerikassa jo artikkelin kannalta »nykyhetkellä» harjoitetaan sellaista valtio-opin tutkimusta, johon Teljon mukaan olisi päästävä, on seuraava merkitysvaikutus: kun »reaalista tietoa» eli tietoa invariansseista (ko. merkityksistä, ks. tämän artikkelin I osan Kuvio 1.) koskien »reaalista tutkimuskohdetta» eli valtasuhteita (I osan Kuvio 2.) on »reaalisten subjektien» toimesta (I osan Kuvio 3.) ja »reaalisella tutkimuksen organisoinnilla» (I osan Kuvio 4.) jo saatu aikaan jossakin ajassa ja paikassa, näyttää mahdolliselta saada sama aikaan kotimaassakin ja nykyhetkellä.

Referentiaalisen illuusion muodostumisen kannalta voidaan tarkastella myös referentiaalisen, kognitiivisen ja objektiivisen diskurssin tasoja Teljon diskurssin kokonaisuudessa. Näitä eri tasoja voidaan eritellä neljän aiemmin mainitun »semanttisen isotopian» (»semanttisen merkitysavarouden») jäsentämällä ulottuvuuksilla: »valtio-opin syvin merkitys», »valtio-opin objekti», »valtio-opin subjekti» sekä »valtio-opin organisointi ja tiedepolitiikka». Taulukossa 1. on toteutettu mainittu tarkastelu hahmottelemalla – ja tarkoittaen tehdä tarkastelusta itsensä selittävä – kutakin diskurssin tasoa kussakin isotopiassa.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista ryhtyä perinpohjaiseen Teljon diskurssin metodologiseen analyysiin siitäkään syystä, että tällaisen analyysin kohteeksi muodostuisi koko »positivistinen» näkemys yhteiskuntatieteestä, joskin »burnhamilaisittain maustettuna». Sen sijaan voidaan semioottisesta näkökulmasta tehdä eräitä kommentteja Teljon diskurssin ikonisaation ongelmakohtiin.

Ensinnäkin Teljon diskurssin ikonisaation onnistuneisuus riippuu suuresta määrin siitä, katsotaanko tieteen tutkima »reaalinen», tieteelliset lait, invarianssit sekä havaintojen kokemusperäiset säännönmukaisuudet keskenään yhteneviksi. Tästä näkökulmasta Teljon diskurssin ongelmallisuus määräytyy sen vastakohtaisuuksien kautta muihin mahdollisiin yhteiskuntatieteen diskursseihin. Voitaisiin esimerkiksi kysyä – uudempia tieteenfilosofisia käsityksiä soveltaen –, eikö »reaalista» voitaisi vaihtoehtoisesti katsoa mekanismeiksi, jotka ovat alkulähteenä ilmeneville säännönmukaisuuksille, mutta eivät yhtä kuin nämä säännönmukaisuudet. Voitaisiin myös kysyä, eikö – väistämättä »kulttuuria» tutkivassa yhteiskuntatieteessä – ole ongelmallista antaa tutkijan omalle operationaalille käsitteidenmäärittelylle niin suurta merkitystä kuin Teljon diskurssi antaa.

Taulukko 1. Objektiivinen, kognitiivinen ja referentiaalinen diskurssi Teljon ohjelmanjulistuksessa.

	Referentiaalinen diskurssi	Kognitiivinen diskurssi	Objektiivinen diskurssi
1. Merkitys	»Reaalinen» = tieteelliset lait = havaintojen kokemusperäiset säännönmukaisuudet (s. 15, kpl 2)	Tieteellinen tieto muodostuu kokemusperäisistä, havaittavia säännönmukaisuuksia koskevista yleistyksistä, ja tieteen käsitteet ovat yhtä kuin niitä koskevat mittarit (s. 15, kpl 2, s. 16, kpl 1)	On olemassa yleiset tieteellisyyskriteerit, ja valtio-opin syvimpänä merkityksenä on olla tiede näiden kriteerien mukaan (s. 14, kpl 1 ja 2, s. 15, kpl 2)
2. Objekti	Taistelu vallasta koostuu käyttäytymisen ilmiöiden välisten, ilmaistujen asenteiden välisten sekä käyttäytymisen ja asenteiden välisten vaikutussuhteiden kokemusperäisesti havaittavista säännönmukaisuuksista (s. 15, kpl 2, s. 16, kpl 1, s. 16, kpl 2)	Taistelua vallasta koskeva tieto on tietoa taistelun (ml. sen välineiden käytön) ilmiöiden säännönmukaisuuksista, jotka ovat valtio-opin tutkimia valtasuhteita (s. 15, kpl 2, s. 16, kpl 1)	Valtio-opin objektina on eri välineitä (ml. instituutioita propagandana) käyttävä taistelu vallasta ja valtasuhteet (s. 15, kpl 1)
3. Subjekti	Valtio-opin harjoittaja on suvereeni, luotettaviksi osoittautuneita menetelmiä neutraaleina ja kiistattomina välineinä käyttävä subjekti (s. 17, kpl 3)	Valtio-opin subjekti muodostaa tietoa käyttämällä luotettaviksi osoittautuneita menetelmiä taistelun vallasta säännönmukaisuuksien selvittämiseen (s. 17, kpl 2 ja 3)	Valtio-opin subjekti on luotettaviksi osoittautuneiden menetelmien (case-metodi, kvantitatiiviset menetelmät) käyttäjäsubjekti (s. 17, kpl 3)
4. Organisaatio ja tiedepolitiikka	Valtio-oppi on harmonista yhteistyötä tutkijoiden kesken (s. 18, kpl 1)	Tieteen organisointia ja tiedepolitiikkaa koskeva tieto todistaa runsaasti resurssoidun ja institutionalisoidun valtio-opin menestyksestä (s. 18, kpl 1)	Valtio-opillinen tutkimus edellyttää voimavaroja ja institutionalisaatiota (s. 18, kpl 1)

Lopuksi voitaisiin problematisoida käsitys siitä, että olisi olemassa riidattomat tieteellisyyskriteerit; tätä vastaanhan todistaa jo erilaisten tieteenfilosofisten koulukuntien olemassaolo.

Toiseksi Teljon diskurssin ikonisaation onnistuneisuus riippuu siitä, missä määrin poliittisen käyttäytymisen ilmiöiden välisiä, ilmaistujen poliittisten asenteiden välisiä sekä mainittujen ilmiöiden ja asenteiden välisiä vaikutussuhteita poliittisessa taistelussa voidaan pitää niinä valtasuhteina, joiden tutkiminen asetetaan valtio-opin tehtäväksi. Voitaisiinhan nimittäin vaihtoehtoisesti ajatella esimerkiksi, että valtasuhteet eivät lainkaan ilmenisi suoraan ilmiöiden tasolla ainakaan havaittavina säännönmukaisuuksina, vaan vain sellaisina »symptomeina» kuin joidenkin seikkojen »tematisoitumatta jääminen» poliittisessa diskurssissa tai tällaisessa diskurssissa esiintyvä »denegaatio» (esim. tapaan »ei se niin ole, että hallinto olisi syypää asiakkaidensa byrokraattiseen alistamiseen») tai »kieltäminen» (esim. tapaan »ei eduskunta ole voinut menettää valtaansa, koska sillä on edelleen perustuslakien mukaan kompetenssikompetenssi»). Tällöin voitaisiin sitä, mikä estää tematisoitumisen tai aiheuttaa dene-

gaation tai kieltämisen, pitää »ideologiana», ja samalla valtasuhteina, jotka tukahduttavat poliittista ja hallinnollista diskurssia. Valtasuhteet voivat siis muodostua valtio-opillisen tutkimuksen objektiksi useammassakin kuin yhdessä mielessä ja merkityksessä. Mainitulla toisella tavalla ymmärretty valtio-opin objekti voidaan ilmeisesti ymmärtää lähinnä kokoelmaksi konnotatiivisia kulttuurisia ontologioita, myyttisiä epistemologioita sekä erilaisia semioottisia proseduuria, sellaisina kuin nämä ontologiat, epistemologiat ja proseduurit esiintyvät valtio-opin tutkimuskohteina olevissa poliittisissa ja »politologisissa» diskursseissa (vrt. Ahonen 1983).

Kolmanneksi Teljon diskurssin ikonisaatiossa vallitsee tietty epäjatkuvuus yhtäältä tutkimuksen objektia ja toisaalta tutkimuksen subjektia, organisointia ja tiedepoliittikkaa koskevien käsitysten välillä. Voidaanhan nimittäin kysyä, onko valtasuhteita tutkiva subjekti itse täysin vapaa omista »sisäisistä» valtasuhteistaan, ja voidaan myös kysyä, mitä aiheutuisi siitä, jos subjekti ei olisi täten vapaa. Tästä näkökulmasta Teljon diskurssissa on kysymys näköjään »harmonisen» ja »koherentin» subjektin »neutraaleja välineitä» (metodeja, tutkimuksen organisointia) käyttäen toteuttamasta »konfliktuaalista objektia» koskevasta tiedonmuodostuksesta. Ilman tätä ikonisaation elementtiä Teljon diskurssi menettäisi koko mielekkyytensä – ja näin tapahtuu, mikäli elementin perusteet voidaan osoittaa heikoiksi. Tällöin nimittäin myös valtio-opin metodologiset ratkaisut sekä valtio-opillisen tutkimuksen organisatoriset ja tiedepoliittiset valinnat jouduttaisiin katsomaan tuloksiksi »mikropoliittisista taisteluista» valtio-opin sisällä. Valtio-opin instituutiot olisivat pelkkiä välineitä, myös propagandavälineitä, valtio-opin harjoittajien kesken sekä heidän ja muiden tahojen välillä. Tästä näkökulmasta valtio-opin tutkimustulokset olisivat vain säännönmukaisuuksia »valtio-opillisten valtastrategioiden» vaikutuksissa. Tämä näkemys ei itse asiassa sijoitu kovinkaan kauas niistä käsityksistä, jotka semioottinen perspektiivi neuvoo omaksumaan yhteiskuntatutkimuksen tuloksista: tulokset ovat paremmin tai huonommin onnistuneen referentiaalisen illuusion »merkitysvaikutuksia» aiemmin mainittuun tapaan. Tässä yhteydessä voidaan myös puhua referentiaalista illuusiota täydentävästä »lausumista koskevasta illuusiosta» (*illusion énonciative*, ks. Landowski 1982): toistensa – ja itsensä – tieteellisyyteen uskovat tutkijat ignoroivat kollektiivisena illuusionaan tieteellisen maailmansa raadollisia piirteitä.

Laajemmasta näkökulmasta voidaan kysyä, mistä johtuu Teljon diskurssin paradoksaalinen häilyvyys »harmonisuuden» ja »konfliktuaalisuuden» välillä. Alustavasti näyttäisi siltä, että diskurssi on manifestaatioissaan osoitus rikkomuksesta eräitä keskeisiä sosiaalisia normeja kohtaan (vrt. Bon 1977). Tässä rikkomuksessa on kysymys pyrkimyksestä kieltää sosiaalisesti sanktioitujen normien merkitys subjektin toiminnassa – tässä tapauksessa tieteellisen kognitiivisen subjektin pyrkimyksissä –, minkä tuloksena Teljon diskurssin tapauksessa hänen kritisoimansa juridis-poliittinen institutionaalinen valtioteoria rakentuu salakavalasti sisään valtio-opin omaan sitä itseään koskevaan diskurssiin. Tämän

tuloksena teljolainen valtio-oppi on suhteessaan itseensä kuten »vanhan suunnan» valtio-oppi suhteessaan tutkimuksensa objektiin: poikkeamat kirjatuiista normeista – esimerkiksi havainnot siitä, että valtio-opissa taistellaan – katsotaan joko konventioiksi tai ignoroidaan. Ei liene liioiteltua edes ehdottaa, että teljollaisen valtio-opin itseymmärryksellä on paradoksaalisesti samoja piirteitä kuin »vanhan suunnan» valtio-opin objektin, siis tutkimuskohteen, itseymmärryksellä, jolloin metodologinen julistaja tulee omaksuneeksi »kognitiivisen legislaattorin», »kognitiivisen eksekutiivin» ja »kognitiivisen tuomiovallan käyttäjän» roolit. Tämä antaa teljollaiselle valtio-opille kognitiivisesti »legalistisen» perustan: tutkimustulosten »legitimiteetti» määräytyy – jopa pelkästään – tieteellisiksi katsottujen proseduurien muodollisen noudattamisen perusteella.

Tekstualisaatio

Pariisin koulukunnan semiotiikassa »teksti» tarkoittaa diskurssin semanttista representaatiota, ja »tekstualisaatiossa» on kysymys menettelyistä, joilla generatiivinen kulku pysäytetään ja muodostetaan lineaarinen »diskursiivinen jatkumo» diskurssin manifestaation pohjaksi (Greimas ja Courtés 1979, 159). Tekstin retorinen tehokkuus määräytyy »temporaalisen ohjelmoinnin» lisäksi »tekstuaalisen ohjelmoinnin» kautta, jolloin käytetään hyväksi tekstin »elastisuutta» eli tekstielementtien »ekspansiivisuutta» (niiden kykyä olla toisiinsa nähden hierarkisissa suhteissa) sekä elementtien »kondensoituvuutta» (kielen eri tasojen – erittäinkin metakielten – mahdollisuutta) (Greimas ja Courtés 1979, 197, 389–392, 116).

Täydennyksenä siihen, mitä itse asiassa jo aiemmin on esitetty Teljon diskurssin temporaalisesta ohjelmoinnista, voidaan tässä retorisen tehokkuuden näkökulmasta korostaa aikaperspektiivien avaamisen merkitystä diskurssin manifestaation eri vaiheissa: yli 2000 vuoden takaiseen menneisyyteen tekstin alussa (s. 14, kpl 1), lähimenneisyyteen (mm. s. 14, kpl 2, 3 ja 4, s. 15, kpl 2, s. 16, kpl 1 ja s. 17, kpl 2) sekä tulevaisuuteen (s. 15, kpl 1). Retorista tehokkuutta määrävää – joskin varsin tavanomaista – tekstuaalisen ohjelmoinnin ekspansiivisuutta hyväksikäyttävää keinoa edustaa ensinnäkin johdantokappaleen (s. 14, kpl 11), jossa toteutuu paljolti koko diskurssin perusasetelman näytteillepano, ekspansio esityksen muissa osissa. Muita ekspansiosuhteita ovat esimerkiksi seuraavat: sivun 14 kpl 2 suhteessa kpl 1:een, sivun 14 kpl 4 suhteessa kpl 3:een, sivun 16 kpl 2 suhteessa saman sivun kpl 1:een ja sivun 15 kpl 2:een (kysymyksessä on siis kaksivaiheinen ekspansio) sekä sivun 17 kpl 3:n loppu suhteessa kpl:n alkuun. Ekspansiota voitaisiin kuitenkin löytää monesta muustakin kohden, aina yksittäisiin esimerkkejä antaviin virkkeisiin ja yksittäisten virkkeiden päälauseita tarkentaviin sivulauseisiin saakka.

Teljon tekstin retorista tehokkuutta määrää kondensaationa »tieteellisen kielen» käyttö metakielenä tarkastelun koskiessa valtio-opin syvintä merkitystä ja valtio-opin subjektia. Toinen metakieli tulee käyttöön valtio-opin objektia, siis tutkimuskohdetta, määriteltäessä. Tällä metakielellä ilmaistuna politiikka ei ole

valtiotieteiden instituutioiden enemmän tai vähemmän kitkatonta toimintaa, vaan taistelua vallasta sekä vallan ja valtataistelun välineiden käyttöä, ja politiikasta piiryy tällöin kuva »sotana» tai ainakin »markkinakilpailuna». Kolmas metakieli tulee käyttöön tekstin lopussa Teljon kirjoittaessa valtio-opin organisoinnista ja tiedepolitiikasta; kysymyksessä on juuri näitä aiheita koskeva erityisjargoni, joka – klassisen hallintoteorian tapaan – puhuu »työnjaosta» tai »instituutioiden perustamisesta».

Teljon tekstissä retorista tehokkuutta määrää myös ekspansion ja kondensaatton yhtyminen. Tämä perustuu hierarkiaan artikkelin 1. osan Kuvioissa 1.–4. mainittujen merkitysrakenteiden kesken. Tästä näkökulmasta »tieteen kieli» on perustavin ja »organisoinnin kieli» vähiten perustava metakieli.

Päätelmiä

Tämän esityksen kummankin osan tarkoituksena on ollut soveltaa Pariisin koulukunnan semiotiikkaa Jussi Teljon klassiseksi muodostuneen valtio-opillisen ohjelmanjulistuksen tekstianalyysiin. Pääpyrkimyksenä on ollut illustroida semiotiikan mahdollisuuksia valtio-opin ja yleensä yhteiskuntatieteiden metodologisessa tutkimuksessa.

Tarkastelun perusteella voidaan tehdä eräitä huomioita Pariisin koulukunnan semiotiikan ja yleisemminkin semioottisen lähestymistavan ja sille perustuvan tekstianalyysin menetelmän käyttökelpoisuudesta. Ensinnäkin sovelletun tyyppinen menetelmä on tiettyssä mielessä epäekonominen: suhteellisen lyhyestä tekstinkappaleesta laadittu analyysi on tätä korpusta monin verroin pidempi, tosin tekstianalyysien vakiintuneeseen tapaan. Toiseksi menetelmä näyttää kuitenkin tarjoavan mahdollisuuksia paljon sellaisenkin tiedon muodostamiseen, johon ei muilla menetelmillä olisi pääsyä. Etuna on myös se, että tutkimusaineisto on mahdollisimman puhtaana käytettävissä, jolloin tutkijan omien kategorisointien merkitystä voidaan rajoittaa.

Kolmanneksi tehty tarkastelu viittaa eräisiin semioottisen tarkastelutavan teoreettisiin pulmiin. Pariisin koulukunnan semiotiikan työ on keskittynyt tähän saakka ennen kaikkea kerronnallisten syvä- ja pintarakenteiden erittelyyn, ja vasta viimeisimpinä vuosina ovat diskursiivisetkin rakenteet tulleet lähemmän erittelyn kohteeksi. Tästä aiheutuu se, että tämä esitys sai loppupuolellaan sävyjä, jotka ovat tunnettuja esimerkiksi *Michel Foucault*'n (ks. esim. 1975, 1976) tiedon ja vallan suhteita koskevista tutkimuksista (ks. myös Landowskin (1982) arviointia Foucault'n työstä). Toisaalta esimerkiksi figuratiivisuuden erittelyn eräät suunnat sekä ikonisaation analyysi ovat suuntia, joihin Foucault ei näytä edenneen yhtä pitkälle kuin Pariisin koulukunnan semiotiikka. Tosin tältä osin mainittu semiotiikka on vasta alustavasti ollut yhdentämässä perusteoriaansa uusimpia retorisia figuureja koskevia käsityksiä (ks. esim. Groupe μ 1982), ja verrattuna eräisiin uusimpiin tieteenfilosofisiin suuntauksiin sen lähtökohtia soveltaen toteutettu ikonisaation analyysi jää hieman luonnosmaiseksi.

Jatkoerittelyjä ajatellen olisi ilmeisesti syytä »testata» Pariisin koulukunnan semiotiikan – sopivalla tavalla täydennettynä – suorituskäytännöllä myös muiden kuin tieteellisten tekstien analyysissä politiikan ja hallinnon tutkimuksen eri sektoreilla. Sitä paitsi olisi aiheellista eritellä myös muita kuin »kognitiivisia diskursseja», siis tietoa muodostavia diskursseja, ja siirtyä myös »pragmaattisten diskursseihin», lähempänä varsinaista tekemistä olevien, tekemistä perustelevien ja hahmottavien diskursseihin erittelyyn.

LÄHTEET

- Ahonen, Pertti: *Public Policy Evaluation as Discourse*, The Finnish Political Science Association, Helsinki 1983.
- Ahonen, Pertti: Valtio-oppi ilman valtiota (I): Semioottinen tekstianalyysi kerronnallisista rakenteista Jussi Teljon artikkelissa »Valtio-opin tehtävät ja menetelmät». *Politiikka* 26 (1984): 3, 240–257.
- Bon, F.: Comment est faite la Demoiselle d'Avignon. *Revue française de science politique* 27 (1977): 643–667.
- Foucault, Michel: *Surveiller et punir: Naissance de la prison*, Gallimard, Paris 1975.
- Foucault, Michel: *La volonté de savoir*, Gallimard, Paris 1976.
- Greimas, A. J. ja Courtés, Joseph: *Sémiotique: Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Hachette, Paris 1979.
- Groupe µ: *Rhétorique générale*, Seuil, Paris 1982 (1970).
- Heiskanen, Ilkka: Yhteiskuntatieteet, käytännön yhteiskuntateoria ja maamme älyllinen ilmasto, *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Sarja A, N/59/1982*.
- Landowski, Eric: Du politique au politologique: Analyse d'un article par André Siegfried, teoksessa Greimas, A. J. ja Landowski, Eric (toim.): *Introduction à l'analyse du discours en sciences sociales*, 103–127, Hachette, Paris 1979.
- Landowski, Eric: Sincérité, confiance et intersubjectivité, teoksessa Parret, H. (ed.): *On Believing: Epistemological and Semiotic Approaches*, 161–171, de Gruyter, Berlin 1983.
- Latour, Bruno ja Fabbri, Paolo: La rhétorique de la science: pouvoir et devoir dans un article de science exacte, *Actes de recherche en sciences sociales*, 13 (1977), 81–95.
- Le Galliot, Jean: *Psychanalyse et langages littéraires: Théorie et pratique*, Nathan, Paris 1977.
- Marin, Louis: Pouvoir du récit et récit du pouvoir, *Actes de recherche en sciences sociales*, 25 (1979): 1, 23–43.
- Nousiainen, Jaakko, Valtio-opillisen tutkimuksen behavioraalinen murros, teoksessa Nousiainen ja Dag Anckar (toim.): *Valtio ja yhteiskunta: Tutkielmia suomalaisen valtiollisen ajattelun ja valtio-opin historiasta*, 179–224, WSOY, Porvoo 1983.
- Steinbock, Dan: Televisio ja psyyke: Televisiosuhde, illusionismi ja anti-illusionismi, *Viestintätutkimuksen seuran julkaisuja n:o 8, Weilin + Göös, Helsinki 1983*.
- Teljo, Jussi: Valtio-opin tehtävät ja menetelmät. *Suomalainen Suomi* 18 (1950): 1, 14–18.
- Tiihonen, Seppo: Valtioneuvosto koordinoijana: Teoria ja käytäntö vuosina 1939–1956. Käsikirjoitus. Helsinki 1984.